

PAAUGLIŲ IDENTITETO FORMAVIMOSI IR SANTYKIŲ SU TĖVAIS SĄSAJOS. SISTEMINĖ LITERATŪROS APŽVALGA

Tija Kriščūnaite¹

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Santrauka. Problema. Asmenybės siekimas save apibrėžti ir atsakyti į klausimą, kas aš esu, yra natūralus žmogaus poreikis, kuris vykstant biopsichosocialiniams pokyčiams paauglystėje tampa itin reikšmingas. Pasak Eriksono (1968), svarbiausias raidos uždavinys paauglystėje yra teigiamai išspręsti vaidmenų sumišimo krizę. Tyrimuose dažnai akcentuojama, kad stabilus, tvirtas identiteto jausmas siejamas su geresniais paauglio psichikos sveikatos rodikliais. Santykiai su tėvais taip pat susiję su geresne paauglio emocine ir psichologine savijauta, tačiau mokslinėje literatūroje tyrimų, nagrinėjančių paauglio identiteto formavimosi ir santykių su tėvais ryšius, yra labai mažai. Gauti šios srities rezultatai prieštaringi ir menkai apaiškinantys identiteto formavimosi ir santykių šeimoje mechanizmus, taigi nėra aišku, kaip santykiai su tėvais susiję su paauglių identiteto formavimusi. **Tyrimo tikslas** yra analizuoti ir apibendrinti šeimos santykių aspektus, darančius įtaką paauglių raidai, ir paauglių identiteto formavimosi sąsajas, apibendrinti gautus rezultatus ir aptarti veiksnius, galinčius paveikti šiuos ryšius. **Metodika.** Sisteminė literatūros apžvalga. **Rezultatai.** Sisteminės literatūros analizė atskleidė, kad paauglių identiteto formavimuisi didžiausią įtaką daro šeimos santykių klimatas ir tėvų elgesys su paaugliu, analizuojamas per auklėjimo stilių koncepciją. Tačiau prieštaringi tyrimai rodo, kad paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais sąsajos nėra iki galo aiškios ir čia reikia naujų empirinių tyrimų, kuriuose būtų atsižvelgiama į tarpinių kintamųjų, galinčių veikti šiuos ryšius, buvimą.

Pagrindiniai žodžiai: identitetas, paauglystė, santykiai šeimoje.

ĮVADAS

Paauglystė dažnai yra vertinama kaip metas, kai kartu su vykstančiais biopsichosocialiniais pokyčiais asmuo turi įgyti įgūdžių ir išstbulinti gebėjimus, kurių reikės norint tapti produktyviu suaugusiuoju (Lakin, Mahoney, 2006). Pagrindinė užduotis, tenkanti paaugliui šiame raidos etape, yra sukonstruoti savo identiteto jausmą, rasti tinkamą socialinę

¹ Adresas susirašinėti: Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos institutas, Ateities g. 20, V-239, LT-08303 Vilnius, el. p.: tikrisciuonaite@gmail.com

aplinką ir megzti prasmingus santykius su kitais žmonėmis, kurie paauglystėje taip pat sparčiai keičiasi (Chen, Lay ir kt., 2007). Kokybiški santykiai su kitais žmonėmis (Walsh, Harel-Fisch ir kt., 2010) ir suformuotas identiteto jausmas (Dumas, Lawford ir kt., 2009) siejami su geresne paauglio sveikata ir psichologine gerove.

Identiteto sąvoką galima tyrinėti remiantis įvairiomis teorijomis. Literatūroje dažnai nagrinėjamas paauglių tautinis ir lytinis identitetas, taip pat galima aptikti straipsnių, analizuojančių religinį, kultūrinį ar tam tikrų specifinių mažumų grupių (pavyzdžiui, homoseksualų, tam tikra liga sergančiųjų) identitetą. Visos šios identiteto rūšys yra svarbios siekiant suprasti ir prognozuoti asmens elgesį, tačiau nagrinėjant paauglių identiteto raidą populiariausia yra Eriksono teorija. Pasak šio mokslininko (1968), identitetas – tai esminis asmenybės struktūrą organizuojantis vienetas, kuris vystosi ir užtikrina asmenybės tęstinumo, vientisumo ir unikalumo pajautimą sąveikaudamas su kitais žmonėmis. Taip pat jis leidžia asmeniui likti autonomiškam bendraujant su aplinkiniais. Eriksono identiteto sąvoka gali būti apibūdinama ir kaip stabilumo įgijimo, integracijos, savasties atpažįstamumo sau ir kitiems sintezė (Amini, Jafari, 1992). Teigiamai išspręsta paauglių vaidmenų sumišimo krizė skatina asmenį integruoti visus savęs suvokimo vaizdus į vientisą asmeninį identitetą ir sustiprina įvairių jo prisiimtų vaidmenų atlikimą (Erikson, 1963), tad pasiektas identitetas siejamas su mažesniu paauglių psichosomatiinių ir neurotinių simptomų išreikštumu (Chen, Lay ir kt., 2007), mažesniu nerimastingumu (Crocetti, Klimstra ir kt., 2009), mažesniu depresyvumu ir polinkiu į savižudybę (Ramgoon, Bachoo ir kt., 2006), didesne psichologine gerove (Sandhu, Singh ir kt., 2012), geresniu savęs vertinimu (Waterman, 2007), lankstesniu emociniu prisitaikymu (Dumas, Lawford ir kt., 2009) ir didesniu emociniu stabilumu (Crocetti, Rubini ir kt., 2008). Taigi literatūroje gana dažnai nagrinėjamos identiteto ir paauglių psichikos indikatorių sąsajos.

Paauglystėje psichikos sveikatai reikšmingą įtaką daro ir santykiai su kitais žmonėmis, tačiau labai mažai tyrimų telkiasi į tai, kaip šios socialinės sąveikos veikia paauglio raidą (Hill, Bromell ir kt., 2007). Nors paauglio gyvenime svarbūs yra santykiai su draugais ir bendraamžiais (Shehata, Ramadan, 2010), šeima vis dar lieka pagrindinė institucija, turinti didžiausią įtaką vaiko gerovei (Grossmann, Grossmann, 2009; Lewis, Lamb, 2003). Deja, labai mažai tyrimų nagrinėja, kokį poveikį santykiai šeimoje turi paauglio ir jo identiteto raidai, todėl aktualu analizuoti santykių šeimoje ir paauglių vystymosi aspektų ryšius.

Tyrimų rezultatai rodo, kad geri santykiai su tėvais siejami su sėkminga paauglio raida (Malekpour, 2007), emocine ir psichologine gerove (Giannakopoulos, Dimitrakaki ir kt., 2009), mažesne psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (Ledoux, Miller ir kt., 2002) ir antisocialaus elgesio rizika (Dekovic, Wissinkb, Meijer, 2004), geresniu savęs vertinimu ir bendra sveikatos būkle (Ryan, Russell ir kt., 2010). Paauglystėje siekdami didesnio autonomiškumo, paaugliai naujai įvertina savo ir tėvų vaidmenis, persvarsto taisykles ir lūkesčius (Collins, Laursen, 2004). Paauglys siekia iš naujo įsitvirtinti šeimoje ir performuoti savo vaidmenį joje, ypač tėvų ir vaikų santykį (Hill, Bromell ir kt., 2007). Tačiau paaugliai nėra patenkinti savo identitetu, todėl ieško autonomijos (emocinės ir elgesio) atsiskirdami nuo tėvų, nors tėvai ir santykiai su jais paaugliams vis dar svarbūs (Chan, Chan, 2008). Taigi galima daryti išvadą, kad santykiai su tėvais šeimoje turi reikšmingos įtakos paauglio identiteto formavimuisi.

Tyrimo problema ir aktualumas. Daugelis psichosocialinio identiteto formavimąsi nagrinėjančių teorijų netyrinėja eksternalių ir internalių veiksmų ryšių ir poveikio identiteto formavimuisi. Socialinio identiteto ir išmokimo teorijos pabrėžia socialinių sąveikų svarbą (Hogg, Reid, 2006; Bandura, 1977), identiteto stiliaus – kognityvinių funkcijų – reikšmę (Smits, Doumen ir kt., 2011). Dauguma asmenybės teorijų, kuriose žmogaus savęs suvokimo arba asmenybės sąvokos gali būti laikomos artimomis identiteto jausmui, akcentuoja įgimto potencialo, vidinių savybių svarbą (Freud, 1916; Adler, 1927). Eriksono (1968) psichosocialinio vystymosi teorija dažniausiai pasitelkiama nagrinėjant paauglių identiteto formavimosi ypatumus. Nors jis ir teigė, kad žmogaus raida yra psichosocialinė savo prigimtimi, tuo tarsi sujungdamas įgimtus (vidinius) ir socialinius (išorinius) veiksmus, mokslininkas neaprašė mechanizmų, dėl kurių veikimo paauglys gali suformuoti (arba nesuformuoti) savo identitetą. Jo teorijoje identitetas pateikiamas tarsi natūralus asmenybės raidos „produktas“, kurį sveika asmenybė turi pamažu išstobulinti, tačiau šandien vis populiarėjantis sisteminis požiūris į žmogų leidžia teigti, kad socialinės sąveikos turi didelę reikšmę asmenybės formavimuisi. Apžvelgus pastarojo dešimtmečio mokslinius straipsnius ir atlikus sisteminę analizę, teigtina, kad tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamos paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais sąsajos, literatūroje aptinkama labai mažai, o straipsniuose pateikiami prieštaringi rezultatai leidžia sakyti, kad šie ryšiai nėra iki galo aiškūs ir išsamiai ištirti. Taip pat nėra aišku, kokie veiksniai turi didžiausią įtaką šiems ryšiams. Nagrinėti šeimos santykių aspektus, galinčius nulemti sėkmingą paauglystės raidos krizės

sprendimą, yra aktualu siekiant rasti veiksmingus pagalbos paaugliui ir jo šeimai būdus, padedančius efektyviai funkcionuoti visuomenėje ir išsaugoti psichologinę bei socialinę šeimos gerovę. Taigi šios sisteminės literatūros analizės tikslas yra nagrinėti šeimos santykių aspektus ir paauglio identiteto formavimosi sąsajas. Darbo uždaviniai:

- apibendrinti gautus rezultatus paauglių identiteto vystymosi ir šeimos santykių kontekste;
- aptarti psichosocialinius veiksnius, galinčius paveikti paauglių santykių su tėvais ir psichosocialinio identiteto formavimosi ryšius.

TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

Įtraukimo į sisteminę apžvalgą kriterijai. Į sisteminę apžvalgą įtraukti tie tyrimai, kuriuose buvo nagrinėjama paauglių identiteto raida remiantis Eriksono teorija ir įvairių santykių aspektų su tėvais sąsajos. Taip pat pateko tie straipsniai, kuriuose aprašomas atliktas empirinis tyrimas kliniškai sveikų paauglių populiacijoje. Į sisteminę apžvalgą neįtraukti aprašomojo pobūdžio straipsniai, kuriuose nepateikiama empirinių duomenų ir aptariamas paauglių identiteto vystymasis nesiremia Eriksono teorija, o nagrinėjama tik paauglių lyties, rasės ar tautinio identiteto formavimasis. Kiti įtraukimo į analizę kriterijai buvo straipsnių prieinamumas, kalba ir publikavimo metai: pateko tik laisvai prieinami visateksčiai straipsniai anglų ir lietuvių kalbomis, publikuoti 2000–2013 m.

Duomenų rinkimas. Ieškant straipsnių naudotos kompiuterinės bibliografinės duomenų bazės EBSCO, „Medline“, „Social Psychology Network“. Straipsnių paieška atlikta pagal įvairius šių raktažodžių derinius: *identity, adolescent*, relationship*, parent*, family*. Rasta 74 straipsniai anglų kalba: 64 – EBSCO duomenų bazėje, 6 – „Medline“, 4 – „Social Psychology Network“. Lietuvių kalba straipsnių pagal raktažodžius nebuvo aptikta. Peržvelgus rastų straipsnių pavadinimus ir santraukas atmesti tie straipsniai, kuriuose paauglių identitetas nenagrinėjamas remiantis Eriksono ir / ar Marcios teorija (lyties, rasės, tautinis, religinis ar tam tikrų specifinių grupių, pavyzdžiui, įvaikintų vaikų, identitetas). Taip pat atmesti aprašomojo ar analitinio pobūdžio straipsniai, kuriuose nepateikta autorių atlikto empirinio tyrimo rezultatų.

Tyrimų kokybės įvertinimas ir duomenų gavimas. Kadangi publikacijų, nagrinėjančių identiteto raidą pagal Eriksono ir Marcios teorijas bei santykių su tėvais kriterijus, nėra daug, stengtasi įtraukti kuo daugiau turimų straipsnių, todėl į sisteminę apžvalgą pateko visi straipsniai, atitinkantys

kokybės įvertinimo kriterijus. Dėl šios priežasties sisteminėje analizėje paauglystės laikotarpis analizuojamas neskirstant jo į ankstyvosios, vidurinės ir vėlyvosios paauglystės periodus. Tyrimų kokybė vertinta pagal šiuos kriterijus:

- paauglių identiteto raida analizuojama remiantis Eriksono ir / ar Marcio identiteto vystymosi teorija;
- straipsnyje pateikiama informacija apie tirtą populiaciją;
- tyrime nagrinėjama kliniškai sveikų paauglių populiacija;
- aiškiai apibrėžiamos nagrinėjamos sąvokos;
- pateiktas naudojamų įvertinimo instrumentų patikimumas ir aprašymas;
- aiškiai aprašomas tyrimo organizavimas ir atlikimas;
- straipsnyje aiškiai pateikiami gauti rezultatai ir išvados;

Iš straipsnių atrinkti duomenys apie tirtos paauglių populiacijos amžių ir naudotos metodikos patikimumą. Taip pat duomenys apie paauglio šeimos santykių ar santykių su tėvais aspektus ir gautos empirinio tyrimo išvados, kaip santykių su tėvais aspektai siejasi su paauglio identiteto formavimusi. Kadangi daugumoje į sisteminę analizę įtrauktų straipsnių, vertinant paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais ryšius, buvo naudojamos skirtingos metodikos ir atliekami skirtingi statistinės analizės būdai, metaanalitiniai skaičiavimai nebuvo atliekami.

REZULTATAI

Į sisteminę analizę pagal nustatytus duomenų įtraukimo kriterijus pateko 13 straipsnių. Pagrindinės tyrimų charakteristikos pateikiamos 1 lentelėje. Į sisteminę analizę įtrauktuose straipsniuose paauglių identiteto raida daugiausia vertinama naudojant ego identiteto statusų klausimyno išplėstinę versiją (EOMEIS-2) (iš 13 straipsnių 8: Nr. 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13). Kiti vertinimo instrumentai, matuojantys paauglių identiteto vystymąsi, taip pat buvo sukurti Eriksono ir Marcio apibrėžiamam paauglių psichosocialiniam identitetui ir jo būsenoms matuoti. Paauglių santykiai su tėvais daugiausia buvo vertinami matuojant šeimos santykių charakteristikas (8 straipsniai: Nr. 1, 2, 4, 6, 8, 11, 12, 13), taip pat buvo vertinama paauglių prieraišumo prie tėvų (4 straipsniai: Nr. 4, 7, 8, 9) ir paauglių auklėjimo aspektai (5 straipsniai: Nr. 3, 5, 10, 11, 12). Visų analizuojamuose straipsniuose naudojamų metodikų patikimumas yra tinkamas naudoti psichologiniuose tyrimuose grupiniams palyginimams (Cronbacho $\alpha > 0,5$).

1 lentelė Analizuojamų straipsnių tirtos populiacijos ir naudotų metodikų charakteristikos
Table 1 The population and the methods used in analyzed studies

Identifikacijos numeris	Autoriai, metai	Imtis	Tiriamųjų amžius (metais)	Naudotos vertinimo metodikos	Metodikų patikimumas
Nr. 1	D. Sandhu B. S. Suminder, T. N. Kundra (2012)	N = 210, (99 berniukai, 111 mergaitė)	3	4	5
			17–20, M (bern.) = 18,54 (SD = 0,92), M (merg.) = 18,77, (SD = 0,95)	Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2), (Bennion, Adams, 1986) Šeimos santykių inventorių (Sherry, Sinha, 1987)	Cronbacho $\alpha = 0,79$ Cronbacho $\alpha = 0,7$
Nr. 2	M. Syed, I. Seiffge-Krenke (2013)	N = 98 ir jų tėvai	M = 14,7 (SD = 1,38)	Identiteto statuso interviu (ISI; Marcia, 1966) Šeimos santykių (klimato) skalė (FES, Moos, Moos, 1981)	Kappa nuo 0,76 iki 0,80 Cronbacho $\alpha = 0,81, 0,85, 0,82$ paauglių versija; Cronbacho $\alpha = 0,86, 0,88, 0,84$ – mamų ir 0,80, 0,88, 0,83 – tėvų versija
Nr. 3	C. E. Sartor, J. Youniss (2002)	N = 1012	15–19	Identiteto pasiekimas: Eriksono psichosocialinio vystymosi inventorių (EPSI) (Rosenthal ir kt., 1981) Tarpasmeninių santykių skalė (Barber, Shagle, 1992) Elgesio kontrolės ir mokyklos monitoringo skalės (Barber, Olsen, Shagles, 1994)	Cronbacho $\alpha = 0,848$ Cronbacho $\alpha = 0,860$ Cronbacho $\alpha = 0,838$ ir 0,790

Nr. 4	A. J. Faber, A. E. Edwards, K. S. Bauer, J. Wetchler (2003)	N = 157	Studentai, vėlyvosios paauglystės (18-21, tikslus tiriamųjų amžius nepateiktas)	Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2 (Bennion, Adams, 1986) Struktūrinio šeimos bendravimo skalė (SFIS-R, Perosa, Hansen, 1981) Prierašumo prie tėvų ir bendraamžių inventorius (IPPA, Armsden, Greenberg, 1987)	Cronbacho $\alpha = 0,77$ Cronbacho $\alpha = 0,71$ Cronbacho $\alpha = 0,9$ ir $0,94$
Nr. 5	S. G. Cakir, G. Aydin (2005)	N = 403	16–19, M = 17,2	Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2 (Bennion, Adams, 1986) Tėvų požiūrio skalė (PAS, Lamhom, Mounts, Steinherg, Domhusch, 1991)	Cronbacho α poskalėse nuo 0,57 iki 0,84 Cronbacho $\alpha = 0,67$
Nr. 6	A. van Hoof, Q. A. Raaijmakers, Y. van Beek, W. Hale, L. Aleva (2007)	N = 194	12–18, M = 14,7 (SD = 1,2)	Tęstinumo laike identiteto klausimynas (Van Hoof, Raaijmakers, 2002) Leuveno šeimos klausimynas (LFQ, Kog ir kt., 1987), matuoja šeimos disorganizaciją (susiskaldymą) ir sutelktumą	Cronbacho α – nepateikta Cronbacho $\alpha = 0,84$ ir 0,82
Nr. 7	R. L. Mullis, S. Graf, G. A. K. Mullis (2009)	N = 234	13–18 M = 15,97, (SD = 1,34)	Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2, Bennion, Adams, 1986) Prierašumo prie tėvų klausimynas (PBI, Parker, Tupling, Brown, 1979), sudaro dvi poskalės: rūpestis ir per didelė apsauga (angl. <i>overprotection</i>)	Cronbacho $\alpha = 0,75$ Cronbacho $\alpha = 0,88$ ir 0,74

Nr. 8	J. Lubenko, S. Sebre (2007)	N = 114 (46 berniukai, 68 mergaitės)	17–19, M = 17,7	Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2 (Bennion, Adams, Hug, 1987)) Prierašumo prie tėvų ir bendraamžių inventorius (PPA, Armsden, Greenberg, 1987) Šeimos klimato (aplinkos) skalė (FES, Moos, Moos, 2002)	Atskirose poskalėse: Cronbacho α = nuo 0,62 iki 0,77 Cronbacho α = nuo 0,75 iki 0, 88 Cronbacho α = nuo 0,61 iki 0, 78
Nr. 9	S. Nawaz (2011)	N = 550, (300 berniukų, 250 mergaičių)	17–25	Prierašumo prie tėvų ir bendraamžių inventorius (PPA-R, Armsden, Greenberg, 1987) Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija), (EOMEIS, Bennion, Adams, 1986)	Cronbacho α = 0, 93 Cronbacho α = 0, 92
Nr. 10	T. Dumas, H. Lawford, T. Tieu, M. Pratt (2009)	N = 896 (544 mergaitės, 352 berniukai)	M = 17, 4 (SD = 0,80)	Autoritetingo auklėjimo skalė (Lamborn, Mounts, Steinberg, Dornbusch, 1991) Bendro šeimos funkcionavimo skalė (McMaster), pozityvaus auklėjimo indeksas Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS, Bennion, Adams, 1987)	Cronbacho α = 0,80 (griežtumo poskalėi) ir 0,87 (jautrumo vaiko poreikiams poskalėje) Cronbacho α = 0,92 Cronbacho α = 0,84 Cronbacho α = nuo 0,46 iki 0,70 (kai kuriose poskalėse)

Nr. 11	S. J. Schwartz, H. Pantin, G. Prado, S. J. Szapocznik (2005)	N = 181 (92 berniukai, 89 mergaitės tėvai / globėjai (18 vyrų, 163 moterys)	M = 12,7 (SD = 0,69); M = 40,7 (SD = 6,5)	Tėvystės įgūdžių skalė, tėvų ir paauglių versijos (Gorman-Smith, Tolan, Zelli, Huesmann, 1996) Tėvų ir paauglių efektyvaus bendravimo skalė (Barnes, Olson, 1985) Šeimos santykių skalė (Tolan, Gorman-Smith, Zelli, Huesmann, 1997) Eriksono psichosocialinio vystymosi inventoriųs (Rosenthal ir kt., 1981)	Cronbacho $\alpha = 0,84$ (tėvų versija), Cronbacho $\alpha = 0,87$ (paauglių versija) Cronbacho $\alpha = 0,501$ ir 0,76 Cronbacho $\alpha = 0,82$ ir 0,66 Cronbacho $\alpha = 0,83, 0,69$
Nr. 12	S. J. Schwartz, C. A. Mason, H. Pantin, J. Szapocznik (2009)	N = 250	13–14	Šeimos santykių skalės suteiktumo ir paramos poskalės (Tolan, Gorman-Smith ir kt., 1997) Tėvystės praktikos skalės pozityvaus auklėjimo ir tėvų įsitraukimo poskalės (Gorman-Smith, Tolan ir kt., 1996) Eriksono psichosocialinių stadijų inventoriaus identiteto vientisumo ir difuzijos poskalės (Rosenthal ir kt., 1981)	Cronbacho $\alpha = 0,85$ ir 0,53 Cronbacho $\alpha = 0,87$ ir 0,78 Cronbacho $\alpha = 0,83$ ir 0,69
Nr. 13	Z. Yousefi (2012)	N = 330 (berniukai)	15–17	Šeimos funkcionavimo skalė (Bloom, 1985) Ego identiteto statusų klausimynas (išplėstinė versija, EOMEIS-2 (Bennion, Adams, 1986)	Cronbacho $\alpha = 0,77$ Cronbacho $\alpha =$ nuo 0,59 iki 0,83

Į sisteminę analizę įtrauktų tyrimų rezultatų ir analizuojamų santykių su tėvais aspektų sąsajos pateikiamos 2 lentelėje. Kadangi daugeliu atvejų paauglių identiteto raida buvo matuojama naudojant EOMEIS metodiką, kuri atspindi Marcios teorinį identiteto būsenų skirstymą, bet ši raida buvo apibrėžiama remiantis Eriksono teorija, teigiamai išspręsta identiteto integracijos krize laikyta paauglio pasiekto identiteto ir pasiekto identiteto be įsipareigojimų būsenos. Nepasiekto identiteto jausmą, pasak Marcios, atskleidžia identiteto difuzijos ir moratoriumo būsenos. Iš analizuojamuose straipsniuose gautų tyrimų išvadų galima teigti, kad daugumoje atvejų (9 straipsniai: Nr. 1, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13) gautos statistiškai reikšmingos paauglių identiteto raidos ir santykių su tėvais aspektų sąsajos. Pasiektas identitetas siejasi su tėvų padrąsinimu, emocine parama, pagalba sprendžiant svarbius socialinius ir su mokykla susijusius klausimus (Sartor, Youniss, 2002), šeimos sutelktumu ir emociniu įsitraukimu į bendravimą vienas su kitu, bei mažu konfliktiškumu (van Hoof, Raaijmakers ir kt., 2007; Schwartz Pantin ir kt., 2005; Lubenko, Sebre, 2007), tėčio rūpinimusi paaugliu (Mullis, Graf ir kt., 2009), prierašumu prie tėvų (mergaitėms) (Nawaz, 2011), nuosekliu, pozityviu auklėjimu (Dumas, Lawford ir kt., 2009). Identiteto būseną taip pat greičiau pasiekia tie paaugliai, kurie jaučia, kad jų tėvai juos priima tokius, kokie jie yra, tačiau mergaičių identiteto pasiekimo netyrinėjanti būseną siejasi ir su atšiauriu tėvų požiūriu į paauglį, kai tėvai nėra aktyviai įsitraukę į paauglio gyvenimą (Sandhu, Suninder ir kt., 2012). Identiteto pasiekimo netyrinėjanti būseną siejasi su šeimos sutelktumu, demokratinio bendravimo stiliumi šeimoje (Yousefi, 2012). Cakir, Aydin (2005) tyrimo rezultatai buvo prieštaringi: tiek autoritetingas, tiek laisvesnis auklėjimo stilius siejosi su paauglių identiteto pasiekimo netyrinėjančia būseną, o nagrinėjant kitus statusus reikšmingų tėvų auklėjimo stiliaus ir paauglio identiteto būsenų statusų sąsajų neaptikta.

Kituose analizuojamuose straipsniuose (Nr. 2, 4, 5, 7) statistiškai reikšmingų identiteto pasiekimo būsenų ir santykių su tėvais aspektų sąsajų nerasta. Identiteto pasiekimo būseną neturi statistiškai reikšmingų sąsajų su šeimos santykių klimatu (Syed, Seiffge-Krenke, 2013), prierašumu prie mamos, tėvų santykiais šeimoje (Faber, Edwards ir kt., 2003), paauglių emocine priklausomybe nuo tėvų ir jų savarankiškumo skatinimu (Mullis, Graf ir kt., 2009), taip pat prierašumu prie tėvų ir bendramžių berniukų imtyje (Nawaz, 2011).

2 lentelė Santykių šeimoje ir su tėvais sąsajos su paauglių identiteto formavimusi
Table 2 Interrelations of relationships with parents and the family and adolescent identity formation

Identifikacijos numeris	Autoriai, metai	Vertinami santykių su tėvais aspektai	Tyrimo išvados	Statistinis reikšmingumas	Komentarai
	1	2	3	4	5
Nr. 1	D. Sandhu B. S. Suninder, T. N. Kundra (2012)	Tai, kaip paaugliai suvokia savo tėvų požiūrį į juos. Trys pagrindiniai aspektai mamai ir tėvui atskirai: paauglio priėmimas, susitelkimas į paauglio elgesį ir vengimas.	Mamos priėmimas teigiamai siejasi su identiteto pasiekimu. Vengiantis tėvų požiūris siejasi su didesniu identiteto pasiekimu mergaitėms.	Taip	Prieštaringi rezultatai
Nr. 2	M. Syed, I. Seiffge-Krenke (2013)	Šeimos santykių dimensijos: tarpasmeninių santykių, asmeninio augimo ir sistemos palaikymo.	Šeimos santykių klimatas nėra reikšmingas prediktorius, nulemiantis paauglio identiteto vystymąsi.	Ne	
Nr. 3	C. E. Sartor, J. Youniss, 2002	Tarpasmeniniai santykiai su tėvais, apimantys bendravimo, paramos ir konfliktiško aspektus bei tėvų kontrolę (angl. <i>social monitoring, school monitoring</i>).	Monitoringas ir emocinė parama teigiamai siejasi su identiteto pasiekimo būseną. Identiteto pasiekimą skatina tėvų padėjimas savirefleksijai ir nepriklausomam mąstymui pozityvaus ir nuoširdaus bendravimo su tėvais kontekste.	Taip	

Nr. 4	A. J. Faber, A. E. Edwards, K. S. Bauer, J. Wetchler (2003)	Struktūrinio šeimos bendravimo skalė pagal Minuchiną, matuoja tėvų ir vaikų bendravimo ribas, emocinį ir kognityvinį prierašumą prie tėvų.	Prierašumas prie mamos nesisieja reikšmingai su identiteto būsenos pasiekimu. Prierašumas prie tėvo teigiamai siejasi su identiteto pasiekimo būseną ir difuzijos statusu. Stipri tėvų koalicija neigiamai siejasi su difuzijos ir moratoriumo būsenomis, tačiau su identiteto pasiekimo būseną – ne.	Ne Taip / Ne	Prieštaringi rezultatai
Nr. 5	S. G. Cakir, G. Aydin (2005)	Tėvų požiūris į paauglį ir ir sąsajos su identiteto statusais, taip pat tėvų auklėjimo stilius (autoritetingas, nesirūpinantis ir leidžiantis), priėmimo / įsitraukimo ir kontrolės / supervizijų dimensijų poveikis.	Paaugliai, kurie suvokia savo tėvus kaip autoritetingus ir leidžiančius, dažniau pasiekia identiteto netyrinėjančią būseną. Kitoms identiteto būsenoms reikšmingų skirtumų tarp auklėjimo stiliaus ir identiteto būsenų sąsajų neaptikta.	Taip Ne	Prieštaringi rezultatai
Nr. 6	A. van Hoof, Q. W. Raaijmakers, Y. van Beek, W. Hale, L. Aleva (2007)	Šeimos santykių charakteristikos (emocinis įsitraukimas, sutelktumas).	Kuo teigiamiau šeima charakterizuojama, tuo labiau integruotas paauglių identitetas ir mažiau patiriama patyčių. Kuo daugiau šeimos sutelktumo ir emocinio įsitraukimo, tuo labiau integruotas paauglio asmeninis identitetas.	Taip	

Nr. 7	R. L. Mullis, S. Graf, A. K. Mullis (2009)	Paauglių emocinės nepriklausomybės nuo tėvų, tėvų rūpestingumo ir paauglių savarankiškumo skatinimo suvokimas, tai, kaip paaugliai suvokia savo ir tėvų santykius.	Tėčio rūpestingumas teigiamai siejasi su identiteto pasiekimo būseną, mamos rūpestis – atvirkščiai. Kiti šeimos santykių kintamieji su identiteto pasiekimo ar difuzijos būsenomis nesisieja statistiškai reikšmingai.	Taip Ne	Prieštaringi rezultatai
Nr. 8	J. Lubenko, S. Sebre (2007)	Šeimos santykių klimatas ir įvairūs jo aspektai (konfliktiškumas, sutelktumas, šeimos vertybių, pasiekimų, moralės orientacija ir pan.) bei prierašumo santykiai.	Mergaičių identiteto būseną gali būti nuspėjama šeimos sutelktumo ir mažo konfliktiškumo. Berniukų identiteto būseną gali būti nuspėta šeimos vertybių ir daugiau pasiekimų orientacijos.	Taip	Lyčių skirtumai
Nr. 9	S. Nawaz (2011)	Prierašumas prie tėvų ir bendraamžių.	Egzistuoja statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp paauglių prierašumo prie tėvų ir bendraamžių bei pasiektų identiteto būsenos. Tačiau šie ryšiai yra gana nestiprūs (0,11** prierašumas prie tėvų, 0,20** prierašumas prie bendraamžių) ir statistiškai nereikšmingi berniukų imtyje.	Taip Ne	Lyčių skirtumai Prieštaringi rezultatai
Nr. 10	T. M. Dumas, H. Lawford, T. Tieu, M. W. Pratt (2009)	Pozityvus, autoritetingas paauglių auklėjimas.	Nuoseklus pozityvus auklėjimas, darnūs santykiai šeimoje yra teigiamai susiję su identiteto pasiekimo būseną ir neigiamai su difuzijos ir moratoriumo būseną.	Taip	

Nr. 11	S. Schwartz, H. Pantin, G. Prado, S. Szapocznik (2005)	Šeimos funkcionavimas, sąveikos šeimoje.	Efektyvus šeimos funkcionavimas teigiamai siejasi su paauglio identiteto vientisumu ir neigiamai su identiteto difuzija.	Taip	Lyčių skirtumai
Nr. 12	S. J. Schwartz, C. A. Mason, H. Pantin, J. Szapocznik (2009)	Šeimos santykių pokyčiai, darantys poveikį identiteto vystymuisi.	Šeimos santykiai gali nuspėti identiteto difuziją. Toje grupėje, kur identiteto difuzija mažėja su laiku, daugiausia yra mergaitės, o kur didėja – berniukai. Šis ryšys yra nuoseklus tarp lyčių. Šeimos santykių pagerėjimas siejasi su sumažėjusia identiteto difuzija ir atvirkščiai.	Taip	
Nr. 13	Z. Yousefi (2012)	Šeimos funkcionavimo vaidmuo formuojantis identitetui, šeimos funkcionavimo veiksniai.	Demokratinis šeimos stilius, šeimos idealizacija ir suteiktumas nuspėja identiteto netyrinėjančią pasiekimo būseną. Autoritarinis šeimos stilius ir organizuotumas nuspėja moratoriumo statusą. Šeimos organizuotumas, religinė orientacija ir autoritatinis santykių stilius nuspėja difuzijos būseną.	Taip	

REZULTATŲ APTARIMAS

Daugelis klasikinių psichologijos teorijų ir tyrimų (Dwairy, Achoui, 2010; Deng, Roosa, 2007; Van Ryzin, Nowicka, 2013; Hunter, Katz ir kt., 2011; Baril, Crouter ir kt., 2007; Grossmann, Grossmann, 2009; Lewis, Lamb, 2003; Bowlby, Ainsworth 1991) teigia, kad didžiulį vaidmenį žmogaus raidai turi šeima ir joje gaunamas patyrimas. Vienas svarbiausių raidos uždavinių paauglystėje yra psichosocialinio identiteto integracijos pasiekimas (Erikson, 1968). Tačiau apibendrinus sisteminės literatūros analizės rezultatus galima teigti, kad paauglio identiteto formavimosi ir šeimos santykių veiksnių ryšiai nėra iš esmės aiškūs. Literatūroje šios sąsajos plačiai netyrinėtos, o gauti rezultatai dažnai yra priešaringi. Pagal išskirtus atrankos kriterijus iš į analizę įtrauktų 13 straipsnių 5 (Nr. 1, 4, 5, 7, 9) pateikia priešaringus rezultatus, kai tame pačiame tyrime nagrinėjami paauglių santykių šeimoje aspektai tuo pat metu siejasi tiek su identiteto pasiekimu, tiek su identiteto difuzijos būsenomis. Kai kuriuose nagrinėtuose tyrimuose gauti skirtingi rezultatai taip pat atskleidžia šios srities problematikos akivaizdumą.

Apibendrinus sisteminės literatūros analizės rezultatus galima teigti, kad paauglio psichosocialinio identiteto formavimuisi didelę įtaką daro du pagrindiniai santykių su tėvais aspektai: šeimos santykių klimatas (van Hoof, Raaijmakers ir kt., 2007; Schwartz, Pantin ir kt., 2005; Lubenko, Sebre, 2007; Yousefi, 2012) ir tėvų auklėjimo būdas (Dumas, Lawford ir kt., 2009; Sandhu, Suninder ir kiti, 2012; Sartor, Youniss, 2002; Cakir, Aydin, 2005). Šeimos santykių klimatas gali būti apibrėžiamas kaip konstruktas, leidžiantis konceptualizuoti ir tyrinėti santykius šeimoje. Jis apima tokias šeimos santykių charakteristikas kaip ekspresyvumą (kiek šeimos nariai jaučiasi laisvi atvirai išreikšti savo jausmus ir emocijas), susitelkimą (kiek šeimos nariai jaučiasi įsipareigoję ir atsidavę šeimai kaip socialiniam vienetui) ir konfliktiškumo lygį, nurodantį, kiek tarp šeimos narių reiškiasi pyktis ir agresyvumas. Auklėjimas yra sudėtinga kompleksinė veikla, apimanti daugelį elgesio su vaiku aspektų, darančių įtaką jo raidai. Minėtini tokie aspektai kaip tėvų įsitikinimai, požiūris į vaiką, vertybės, lūkesčiai, tikslai ir, žinoma, elgesys. Tėvų požiūris į paauglį sukuria emocinį klimatą, kuriame tėvų elgesys parodo, kaip jie kontroliuoja paauglį, ir drauge atspindi jų tarpusavio santykį (Carlo, McGinley ir kt.,

2007). Šis santykis su paaugliu psichologijoje įvardijamas kaip tėvų naudojamo auklėjimo stiliaus koncepcija.

Su identiteto pasiekimo būseną siejamas pozityvus, autoritetingas auklėjimo stilius. Jį naudojantys tėvai pripažįsta, kad paauglys yra lygus jiems ne intelektualiai ar patirtimi, bet savo kaip žmogaus verte, todėl su juo elgiasi pagarbiai, išlaikydami laisvės ir atsakomybės pusiausvyrą (Stienberg, 2011, cit. pagal Yousefi, 2012). Toks auklėjimas padeda vaikui perimti tėvų vertybes, vaidmenis ir požiūrį, o tai galėtų būti siejama su paauglių pasiekto identiteto be įsipareigojimų būseną, nes autoritetingas tėvų auklėjimas padeda paaugliui identifikuotis su savo tėvais ir internalizuoti jų pasaulėžiūrą (Cakir, Aydin, 2005). Autoritetingas tėvų auklėjimo stilius, kai tėvai lieka įsitraukę į santykį su paaugliu, neprimesdami jam savo nuostatų, suteikdami jam paramą, kai šis renkasi įsitikinimus ir asmeninius tikslus, yra gyvybiškai svarbus paaugliui norint pasiekti asmeninio identiteto jausmą ir išsiugdyti psichologinę autonomiją nuo tėvų. Nors paaugliai ir pasirenka praleisti didžiąją laiko dalį su bendraamžiais, tėvų prieinamumas ir parama užtikrina saugumą formuojantis jų identitetui ir leidžia paaugliams aktyviai tyrinėti pasirinkimų galimybes. Tėvų emocinė parama paaugliui apima dėmesio skyrimą, padaršinimą, išklausymą ir laiko leidimą kartu (Sartor, Youniss, 2002). Taigi kai tėvų ir paauglių santykiai yra geri, tėvai turėtų būti gana lankstūs, kad paauglys galėtų saugiai įsitraukti į identiteto tyrinėjimų procesą ir pasiekti savo autonomiškumą neprarasdamas emocinio ryšio su tėvais.

Tačiau tyrimo rezultatai (Cakir, Aydin, 2005) parodė, kad ir autoritetingas, ir leidžiantis auklėjimo stilius yra statistiškai reikšmingai susijęs su paauglių identiteto pasiekimo netyrinėjančia būseną. Tėvai, kurie taiko leidžiantį auklėjimo stilių, suteikia paaugliui daug laisvės ir nekontroliuoja jo elgesio (Piko, Balazs, 2012; Kerr, Stattin ir kt., 2012). Šiltas santykis su tėvais, priėmimo jausmas galbūt galėtų paskatinti paauglį perimti ir tėvų vertybes bei vaidmenis, netyrinėjant alternatyvių identiteto pasirinkimo galimybių. Su identiteto difuzijos būseną siejamas autoritarinis santykių šeimoje ir su paaugliu stilius (Yousefi, 2012). Naudojantys šį auklėjimo stilių tėvai reikalauja paauglio paklusnumo ir yra linkę priversti paklusti jų disciplinai ir nustatytoms taisyklėms. Tokie tėvai kelia didžiulius reikalavimus paauglio elgesiui, tačiau per mažai priiima atsakomybės už paauglių poreikių patenkinimą (Stienberg, 2011, cit. pagal Yousefi, 2012). Patiriančiam tėvų spaudimą, nepagrįstus reikalavimus ir

kontrolę paaugliui, kurio autonomiškumo poreikis vis didėja, gali būti sunku tenkinti tėvų nurodymus, suvokti save ir vidinius savo poreikius, o tai savo ruožtu gali sukelti identiteto difuziją.

Kitas aspektas, darantis įtaką paauglių identiteto raidai, yra šeimos santykių klimatas (van Hoof, Raaijmakers ir kt., 2007; Schwartz, Pantin ir kt., 2005; Lubenko, Sebre, 2007; Yousefi, 2012). Pasak Eriksono (1982), sveikas identiteto vystymasis paauglystėje reikalauja tokių santykių su tėvais, kurie užtikrina asmeninę laisvę priimant sprendimus, tuo pat metu palaikydami reikalingą emocinį artumą, o tai atsispindi paauglio šeimos santykiuose. Šeimos narių parama, propaguojamas autonomiškumas ir asmeninis augimas skatina paauglio ego identiteto raidą (Syed, Seiffge-Krenke, 2013), o šeimos sutelktumas gali užtikrinti emocinę paramą ir saugumo jausmą tyrinėjant identiteto pasirinkimo alternatyvas (van Hoof, Raaijmakers ir kt., 2007), tad šeimos sutelktumas gali būti siejamas tiek su identiteto pasiekimu, tiek su identiteto pasiekimo ne-tyrinėjančia būsenomis (Yousefi, 2012). Pasak Schwartzo, Masono ir kitų (2009), kuo labiau patobulėja šeimos santykiai, tuo labiau mažėja paauglių identiteto difuzijos būsenos. Šeimos funkcionavimo patobulinimas taip pat gali padėti išvengti elgesio problemų paauglystėje ir tiesiogiai, ir mažinant identiteto difuziją (Schwartz, Pantin ir kt., 2005). Taigi pozityviomis charakteristikomis pasižymintis šeimos santykių klimatas gali padėti paaugliui suformuoti asmeninio identiteto jausmą, suteikti erdvę tyrinėti ir susipažinti su kitokiu nei jo šeimos gyvenimo būdu, idėjomis ar požiūriu, pačiam nuspręsti ir pasirinkti tai, kas atrodo priimtinausia.

Kituose analizuojamuose straipsniuose (Nr. 2, 4, 5, 7) statistiškai reikšmingų identiteto pasiekimo būsenų ir santykių su tėvais aspektų sąsajų nerasta. Identiteto pasiekimo būsenos statistiškai reikšmingai nesisieja su šeimos santykių klimatu (Syed, Seiffge-Krenke, 2013), prieraišumu prie mamos, tėvų santykiais šeimoje (Faber, Edwards ir kt., 2003), paauglių emocine priklausomybe nuo tėvų ir jų savarankiškumo skatinimu (Mullis, Graf ir kt., 2009), taip pat prieraišumu prie tėvų ir bendraamžių berniukų imtyje (Nawaz, 2011). Trijuose straipsniuose (Nr. 4, 5, 7) pateikiami rezultatai yra priešaringi, pavyzdžiui, kai prieraišumas prie tėvo teigiamai siejasi ir su identiteto pasiekimu, ir su difuzijos būsenomis (Faber, Edwards ir kt., 2003), ar tuomet, kai tėvo rūpestis paaugliu padeda jam pasiekti identiteto būseną, o mamos rūpestis – ne. Sandhu, Suninderis ir kt. (2012) gauna priešingus rezultatus – mamos rūpinimasis paaugliu

yra svarbesnis jo identiteto raidai nei tėvo. Mullis, Chatterjee ir kt. (2009) nustatė, kad nei šeimos sutelktumas, nei mažas konfliktiškumas ir kiti šeimos santykių kintamieji taip pat nesisieja statistiškai reikšmingai su identiteto būsenomis. Abejonių kelia ir Nawazo (2011) tyrimo rezultatai, nes nustatyti prieraišumo prie tėvų ir pasiekto identiteto ryšiai yra labai nestiprūs ($r = 0,11$), nors statistiškai reikšmingi. Taigi nors daugumoje analizuojamų straipsnių buvo rastos statistiškai reikšmingos santykių su tėvais ir identiteto būsenų sąsajos, dėl minėtuose tyrimuose esančių prieštaravimų galima teigti, kad iš tikrųjų tai, kaip santykiai su tėvais ir šeimoje veikia paauglio identiteto formavimąsi, nėra iki galo aišku.

Pateikta tyrimų apžvalga rodo, kad paauglių identiteto formavimąsi veikia šeimos santykių klimatas ir tėvų auklėjimo pobūdis. Tačiau kyla klausimų, kokie veiksniai galėtų nulemti santykius šeimoje ir paauglių tėvų auklėjimo būdo pasirinkimą. Tėvų auklėjimo pobūdis ir šeimos santykių klimatas atspindi kontrolės ir paramos / įsitraukimo dimensijas, kurios apima emocinio artimumo ir individualumo, šeimos narių autonomiškumo aspektus. Tėvai, kurie naudoja autoritetingą auklėjimo stilių, geba gerbti ir priimti paauglį tokį, koks jis yra, tuo pat metu nubrėždami aiškias jo elgesio ribas ir suteikdami paaugliui galimybę rinktis priimant sprendimus ir padedant jam prisiimti atsakomybę už savo elgesį (Stienberg, 2011, cit. pagal Yousefi, 2012). Tokie paaugliai geriau emociškai prisitaiko ir patiria didesnę psichologinę gerovę (Bell, Bell, 2005; Dumas, Lawford ir kt., 2009). Toks auklėjimas, kai tėvai suteikia vaikui pakankamai paramos ir kontroliuoja juos atsižvelgdami į jų amžių, padeda išsiugdyti autonomiškumo ir saugumo jausmus paauglystėje, o tai savo ruožtu leidžia paaugliams jaustis patogiai formuojant savąjį identitetą ir prisiimant įsipareigojimus (Dumas, Lawford ir kt., 2009). Taigi paauglio identiteto formavimuisi santykiuose su tėvais svarbiausi yra emocinio artumo ir laisvės ugdyti savo autonomiškumą aspektai, tačiau nėra aišku, kokie asmenybiniai veiksniai galėtų nulemti šiuos aspektus tėvų ir paauglių santykiuose.

Viena iš asmenybinių charakteristikų, tyrinėjamų šeimos santykių kontekste, yra asmens savidiferenciacijos lygis. Savidiferenciacija siejama su adaptyviumi asmens funkcionavimu aplinkoje (Jenkins, Buboltz ir kt., 2005), mažesniu nerimastingumu (Skowron, Dendy, 2004), didesne psichologine gerove (Skowron, Stanley, Shapiro, 2009; Skowron, 2004). Bowen (1978) sukurta savidiferenciacijos sąvoka apibūdina asmens gebėjimą

atskirti save kaip atskirą autonomišką individualybę nuo kitų asmenų, taip pat atskirti savo mąstymą ir jausmus. Turintis aukštą savidiferenciaciją asmuo suvokia ir atskiria savo mintis, nuomonę, pasaulėžiūrą nuo kitų žmonių, bet geba suprasti ir kito žmogaus poziciją, nuomonę, jausmus, moka juos analizuoti, priimti ir integruoti į savo patyrimą. Toks asmuo geba dalytis savo išgyvenimais, jausmais, nuomonėmis ir drauge gerbti kitų unikalumą, pripažinti egzistuojančius tarpusavio skirtumus, juos priimti ir nesiekti pakeisti kito žmogaus. Jis suvokia savo autonomiškumo ir kontrolės ribas, geba priimti atsakomybę už savo elgesį (Bowen, 1978). Šios asmenybinės charakteristikos yra panašios į autoritetingą auklėjimo stilių naudojančių tėvų apibūdinimą ir pozityvių šeimos santykių klimato aspektus, kai šeimoje yra gerbiamas narių autonomiškumas ir taip pat jaučiamas emocinis artumas ir parama, o tai atspindi aukštą šeimos sutelktumo lygį. Aukštą savidiferenciacijos lygį turintiems asmenims būdingas gebėjimas atskirti savo emocijas ir mintis nuo kitų leidžia jiems ne tik laisvai reikšti savo jausmus, bet ir suprasti kitų šeimos narių išsakomas emocijas. Paauglio identiteto integracija (teigiamai išspręsta krizė, pasiektas identitetas), remiantis Eriksono (1968) teorija, gali būti apibūdinama tokiais aspektais kaip asmenybės pastovumo, autonomiškumo, savo bruožų, mąstymo ir jausmų suvokimas (Goth, Foelsh ir kt., 2012). Gebėjimas suprasti ir atskirti savo mintis ir jausmus, suvokti autonomiškumo ribas taip pat yra savidiferenciacijos aspektai. Taigi galima kelti prielaidą, kad galbūt savidiferenciacijos lygis galėtų būti vienas iš mediatorių, nulemiančių paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais ryšių kryptį ir stiprumą.

IŠVADOS

Paauglių santykiai su tėvais, darantys poveikį paauglių identiteto formavimuisi, daugiausia atsiskleidžia per auklėjimo stilių ir šeimos santykių klimatą, tačiau dėl gaunamų prieštaringų rezultatų paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais sąsajos nėra iki galo aiškios.

Asmenybiniai veiksniai, galintys nulemti paauglių santykių su tėvais kokybę ir identiteto formavimąsi, nėra aiškūs. Remiantis Boweno (1978) šeimos santykių teorija, vienas tokių veiksnių galėtų būti asmens savidiferenciacijos lygis, tačiau šiems ryšiams išsiaiškinti reikalingi empiriniai tyrimai, nagrinėjantys paauglių psichosocialinio identiteto formavimosi, santykių su tėvais šeimoje ir savidiferenciacijos sąsajas.

Literatūra

- Adler, A. (2003). *Žmogaus pažinimas*. Vilnius: Vaga.
- Amini, M., Jafari, N. (1992). Do Adolescents Have Identity? A Conceptual Critique. *Journal of Family History*, 17, 341–351.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*, New Jersey: Prentice-Hall, INC. Englewood Cliffs.
- Baril, M. E., Crouter, A. C., McHalem, S. M. (2007). Processes Linking Adolescent Well-Being, Marital Love, and Co-parenting. *Journal of Family Psychology*, 21 (4), 645–654.
- Bell, L. G., Bell, D. C. (2005). Family Dynamics in Adolescence Affect Midlife Well-Being. *Journal of Family Psychology*, 19, 198–207.
- Beyers, W., Seiffge-Krenke, I. (2010). Does Identity Precede Intimacy? Testing Erikson's Theory On Romantic Development In Emerging Adults Of The 21st Century. *Journal Of Adolescent Research*, 25, 387–415.
- Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. New York: Library of Congress Catalog, Copy Right by J. Aronson.
- Bowlby, J., Ainsworth M. (1991). The Origins of Attachment Theory. *Developmental Psychology*, 28, 759–775.
- Cakir, S. G., Aydin, G. (2005). Parental Attitudes and Ego Identity Status of Turkish Adolescents. *Pro Quest Education Journals: Adolescence*, 40 (160), 847–859.
- Carlo, G., McGinley, M., Hayes, F., Batenhorst, C., Wilkinson, J. (2007). Parenting, Sympathy, And Prosocial Behaviours Among Adolescents. *Journal of Genetic Psychology*, 68 (2), 147–176.
- Chan, K., Chan, S. (2008). Emotional Autonomy versus Susceptibility To Peer Pressure A Case Study Of Hong Kong. *Adolescent Students Research In Education*, 79, 39–55.
- Chen, K., Lay, K., Wu, Y., Yao, G. (2007). Adolescent Self-Identity And Mental Health: The Function of Identity Importance, Identity Firmness, and Identity Discrepancy. *Chinese Journal Of Psychology*, 49 (1), 53–72.
- Collins, W. A., Laursen, B. (2004). Changing Relationships, Changing Youth: Interpersonal Contexts of Adolescent Development, *Journal of Early Adolescence*, 24, 55–62.
- Crocetti, E., Klimstra, T. A., Keijsers, L., Hale, W. III, Meeus, W. (2009). Anxiety Trajectories and Identity Development in Adolescence: A Five-wave Longitudinal Study. *J Youth Adolescence*, 38, 839–849.
- Crocetti, E., Rubini, M., Luyckx, K., Meeus, W. (2008). Identity Formation In Early And Middle Adolescents From Various Ethnic Groups: From Three Dimensions To Five Statuses. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 983–996.

- Dekovic, M., Wissink, I. B., Meijer, A. M. (2004). The Role of Family and Peer Relations In Adolescent Antisocial Behaviour: Comparison of Four Ethnic Groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497–514.
- Deng, S., Roosa, M. W. (2007). Family Influences on Adolescent Delinquent Behaviors: Applying the Social Development Model to A Chinese Sample. *Am J Community Psychology*, 40, 333–344.
- Dumas, T. M., Lawford, H., Tieu, T., Pratt, M. W. (2009). Positive Parenting And Its Relation To Identity Status In Young Adulthood: A Longitudinal Study. *Developmental Psychology*, 45, 1531–1544.
- Dwairy, M., Achoui, M. (2010). Adolescents-Family Connectedness: A First Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children. *J Child Fam Stud*, 19, 8–15.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, Youth And Crisis*. W. W. Norton & Company, Inc, New York.
- Faber, A. J., Edwards, A. E., Bauer, K. S., Wetchler, J. L. (2003). Family Structure: Its Effects on Adolescent Attachment and Identity Formation. *American Journal of Family Therapy*, 31, 243–255.
- Freud, S. (2009). *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*. Vilnius: Vaga.
- Giannakopoulos, G., Mihas, C., Dimitrakaki, C., Tountas, Y. (2009). Family correlates of adolescents' emotional / behavioural problems: evidence from a Greek school-based sample. *Acta Pædiatrica*, 98, 1319–1323.
- Goth, K., Foelsch, P., Schlüter-Müller, S., Birkhölzer, M., Jung, E., Pick, O. et. al. (2012). Assessment of Identity Development and Identity Diffusion in Adolescence – Theoretical Basis and Psychometric Properties Of The Self-Report Questionnaire AIDA. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2, 6–27.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E. (2005). The Impact of Attachment to Mother and Father and Sensitive Support of Exploration at an Early Age on Children's Psychosocial Development Through Young Adulthood. *Encyclopedia on Early Childhood Development Centre Of Excellence For Early Childhood Development*, p. 1–8. http://www.childencyclopedia.com/pages/pdf/grossmannangxp_rev.pdf. Aplankyta: 2012-03-02.
- Hill, N., Bromell, L., Tyson, D., Flint, R. (2007). Developmental Commentary: Ecological Perspectives on Parental Influences During Adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36 (3), 367–377.
- Hogg, M. A., Reid, S. A. (2006). Social Identity, Self-Categorization, and the Communication of Group Norms. *Communication Theory*, 16, 7–31.
- Hunter, E., Katz, L., Shortt, J., Davis, B., Leve, C., Allen, N. B. et. al. (2011). How Do I Feel About Feelings? Emotion Socialization in Families of Depressed and Healthy Adolescents. *J Youth Adolescence*, 40, 428–441.

- Yousefi, Z. (2012). Family functioning on the identity statues in High School Boys in Isfahan, Iran. *International Journal of Psychology and Counseling*, 4 (10), 127–135.
- Jenkins, S. M., Buboltz, W. C., Schwartz, J. P., Johnson, P. (2005). Differentiation of Self and Psychosocial Development. *Contemporary Family Therapy*, 27 (2), 249–259.
- Kerr, M., Stattin, H., Özdemir, M. (2012). Perceived Parenting Style and Adolescent Adjustment: Revisiting Directions of Effects and the Role of Parental Knowledge. *Developmental Psychology*, 48 (6), 1540–1553.
- Lakin, R., Mahoney, A. (2006). Empowering Youth To Change Their World: Identifying Key Components Of A Community Service Program To Promote Positive. *Development Journal of School Psychology*, 44, 513–531.
- Ledoux, S., Miller, P., Choquet, M., Plant, M. (2002). Family Structure, Parent-Child Relationships, and Alcohol and Other Drug Use Among Teenagers In France and The United Kingdom. *Alcohol and Alcoholism*, 37, 52–60.
- Lewis, Ch., Lamb, M. (2003). Fathers Influences on Children's Development: The Evidences from Two-parents Families. *European Journal of Psychology of Education*, 18, 211–228.
- Łubenko, J., Sebre, S. (2007). Adolescents' Identity Achievement, Attachment to Parents and Family Environment. *Baltic Journal of Psychology*, 8 (1, 2), 37–48.
- Malekpour, M. (2007). Effects of Attachment On Early And Later Development The British. *Journal of Developmental Disabilities*, 53 (105), 81–95.
- Marcia, J. E. (1966). Development and Validation Of Ego Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 551–558.
- Maslow, A. H. (2009). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
- Mullis, R., Graf, Sh., Mullis, A. (2009). Parental Relationships, Autonomy, and Identity Processes of High School Students. *The Journal of Genetic Psychology*, 170 (4), 326–338.
- Nawaz, S. (2011). The Relationship Of Parental And Peer Attachment Bonds With The Identity Development During Adolescence. *Journal Of Social Sciences*, 5 (1), 104–119.
- Piko, B. F., Balazs, M. A. (2012). Control or Involvement? Relationship between Authoritative Parenting Style and Adolescent Depressive Symptomatology. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 21, 149–155.
- Ramgoon, S., Bachoo, Sh., Patel, C., Paruk, Z. (2006). Could A Healthy Ego Identity Seive As A Protective Factor Against Suicidal Tendencies? A Pilot Study. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 18 (2), 49–54.
- Ryan, C., Russell, S. T., Huebner, D., Diaz, R., Sanchez, J. (2010). Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23 (4), 205–213.

- Ryzin, M., Nowicka, P. (2013). Direct and Indirect Effects of a Family-Based Intervention in Early Adolescence on Parent-Youth Relationship Quality, Late Adolescent Health, and Early Adult Obesity. *Journal of Family Psychology*, 27 (1), 106–116.
- Rogers, C. (2005). *Apie tapimą asmeniu: psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją*. Vilnius: VIA RECTA.
- Sandhu, D., Singh, B., Tung, S., Kundra, N. (2012). Adolescent Identity Formation, Psychological Well-being, and Parental Attitudes. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 27 (1), 89–105.
- Sartor, C. E., Youniss, J. (2002). The Relationship Between Positive Parental Involvement and Identity Achievement During Adolescence. *Adolescence*, 37 (146), 1–15.
- Schwartz, S., Mason, C., Pantin, H., Wang, W., Brown, C. H., Campo, A. et al. (2009). Relationships of Social Context and Identity to Problem Behavior Among High-Risk Hispanic Adolescents. *Youth Soc.*, 40 (4), 541–570.
- Schwartz, S., Pantin, H., Prado, G., Sullivan, S., Szapocznik, J. (2005). Family Functioning, Identity, and Problem Behavior in Hispanic Immigrant Early Adolescents. *J Early Adolescence*, 25 (4), 392–420.
- Shehata, A. G., Ramadan, F. H. (2010). Patterns of relationship and daily interactions between parents and adolescents. *Journal of American Science*, 6 (9), 644–656.
- Skowron, E. A., Dendy, A. K. (2004). Differentiation Of Self And Attachment In Adulthood: Relational Correlates Of Effortful Control. *Contemporary Family Therapy*, 26 (3), 337–357.
- Skowron, E. A., Stanley, K. L., Shapiro, M. D. (2009). A Longitudinal Perspective on Differentiation of Self, Interpersonal and Psychological Well-Being in Young Adulthood. *Contemporary Family Therapy*, 31, 3–18.
- Smits, I., Doumen, S., Luyckx, K., Duriez, B., Goossens, L. (2011). Identity Styles and Interpersonal Behavior in Emerging Adulthood: The Intervening Role of Empathy. *Social Development*, 20 (4), 664–686.
- Van Hoof, A., Raaijmakers, Q., Van Beek, Y., Hale, W., Aleva, L. (2008). A Multi-Mediation Model On The Relations Of Bullying, Victimization, Identity, And Family With Adolescent Depressive Symptoms. *J Youth Adolescence*, 37, 772–782.
- Walsh, S. D., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H. (2010). Parents, Teachers and Peer Relations As Predictors of Risk Behaviors and Mental Well-Being Among Immigrant And Israeli Born Adolescents. *Social Science & Medicine*, 70, 976–984.

INTERRELATIONS OF ADOLESCENT'S IDENTITY FORMATION AND RELATIONSHIPS WITH PARENTS. A SYSTEMATIC REVIEW

Tija Kriščiūnaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. Background. It is very important to define the Self for every person. Answering the question “who I am?” is a natural need of human beings. In adolescence due to biopsychosocial changes this question becomes even more important. According to Erikson (1968), the most important task of adolescence is to resolve identity versus role confusion crisis. Researches highlight that stable, coherent identity is related with better adolescent's mental health indicators. Relationships with parents is also linked with better emotional and psychological well-being of adolescents. However, there is a lack of researches that investigates interrelationships between adolescent's identity formation and relationships with parents and there are many contradictions in researches on this area. **The aim of this study** was to analyse and summary aspects of family relationships and adolescent's identity formation. It was also seeked to evaluate results of this review and question the factors which may influence these interrelations. **Methods.** A systematic literature review. **Results and conclusions.** Results of systematic literature review revealed that adolescents identity formation is influenced by family climate and parenting styles. Many contradictions were found between analyzed studies. It means, that links between adolescents identity formation and relationships with parents are not clear completely. New empirical researches are needed in this area. The mediators which could influenced interrelationships between adolescent's identity formation and relationships with parents are needed to be found and investigated.

Keywords: identity, adolescents, family relationships.

Gauta: 2013-11-08

Priimta: 2014-03-10